

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ВОЛОШКО ЛАРИСА БОРИСІВНА

УДК 378.09:796+378.147

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

КИЇВ – 2006

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті вищої освіти Академії педагогічних наук України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

Ярошенко Ольга Григорівна,

Національний педагогічний університет імені

М.П. Драгоманова, професор кафедри теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Сущенко Людмила Петрівна

Національний педагогічний університет імені

М.П. Драгоманова,

завідувач кафедри фізичної реабілітації,

кандидат педагогічних наук, доцент

Лянной Юрій Олегович,

Сумський державний педагогічний університет

імені А.С. Макаренка,

завідувач кафедри фізичної реабілітації,

Провідна установа:

Кіровоградський державний педагогічний університет імені В.Винниченка, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки України, м. Кіровоград.

Захист відбудеться „15” червня 2006 року о 14³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К26.053.11 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „__3__” травня 2006 року

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Н.М. Дем'яненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Рух України до світового співтовариства, суттєві зміни у підходах суспільства до збереження та зміцнення здоров'я людини як однієї з найвищих цінностей та пріоритетного напрямку державної політики визначили потребу у підготовці фахівців за напрямом „Фізичне виховання і спорт” зі спеціальності „Фізична реабілітація”. Необхідність забезпечення виконання Закону України „Про вищу освіту”, Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, відсутність єдиного галузевого стандарту зазначеної спеціальності, потреба в удосконаленні організаційно-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації потребують пошуку ефективних шляхів формування їхньої професійної компетентності, забезпечення конкурентоспроможності на сучасному вітчизняному та міжнародному ринку праці.

Професія фахівця з фізичної реабілітації в Україні є порівняно новою галуззю професійної діяльності, що знаходиться на етапі становлення. Це зумовлює підвищений інтерес науковців до проблем фізичної реабілітації хворих різних нозологічних груп (Г. Верич, О. Дубогай, В. Мурза, В. Мухін, С. Попов, В. Язловецький т. ін.). У вітчизняній педагогіці окремі аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації стали предметом досліджень В. Кукси, Ю. Лянного, О. Міхеєнка, Л. Сущенко. Проте цілісний підхід до розв'язання проблеми формування професійної компетентності фахівців з фізичної реабілітації ще не знайшов відображення у наукових працях з теорії та методики професійної освіти.

Суб'єктом професійної діяльності фахівців з фізичної реабілітації, як представників соціономічних професій, є окрема людина чи група людей, які потребують комплексної реабілітаційно-оздоровчої допомоги. Цим детермінуються вимоги до професійних якостей майбутніх фахівців: високий рівень професійних знань, умінь і навичок, відповідальність за здоров'я людей, уміння налагоджувати продуктивні міжособистісні стосунки, ефективно співпрацювати з пацієнтами та колегами, створювати позитивний емоційний мікроклімат, уникати конфліктних ситуацій, передбачати та адекватно оцінювати соціальні наслідки різнопланової реабілітаційної діяльності. Тому дослідження процесу формування професійної компетентності як складної інтегративної якості майбутніх фахівців з фізичної реабілітації набуває особливої наукової та практичної значущості.

У педагогічній науці накопичено значний досвід формування професійної компетентності фахівців різних професій типу „людина – людина” (С. Дружилов, Е. Зеєр, А. Капська, Є. Клімов, А. Маркова т. ін.). Результати психолого-педагогічних досліджень дозволили виявити, що формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій успішно відбувається у процесі суб'єкт-суб'єктних відносин, в умовах посилення діалогізації професійного навчання, ефективної співпраці, реальної міжособистісної взаємодії та спілкування студентів

(І. Бех, А. Бойко, М. Дьяченко, Л. Кандибович, О. Киричук, В. Лабунська). Тому досліджувана нами проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації розглядається в контексті пріоритету професійно спрямованої групової навчальної діяльності студентів відповідно до вимог освітньо-професійної програми їхньої підготовки.

Практика засвідчує, що формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації здійснюється завдяки вивченню дисциплін, розподілених за різними циклами підготовки. До циклу фундаментальних дисциплін відносяться медико-біологічні дисципліни, що мають високу професійну значущість. Однак особливості медико-біологічної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, її спрямованість на ефективне формування професійної компетентності ще не стали предметом педагогічних досліджень.

Враховуючи соціальну значущість якісної професійної підготовки фахівців з фізичної реабілітації в умовах зростання захворюваності серед населення, об'єктивну потребу формування високого рівня їхньої професійної компетентності, недостатню розробленість проблеми у теорії та практиці професійної освіти, темою дисертаційного дослідження було обрано: „**Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін**”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень відділу педагогіки і психології Інституту вищої освіти АПН України за темою: „Психолого-педагогічне проектування особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання у вищих навчальних закладах” (державний реєстраційний номер 0103U000963). Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту вищої освіти АПН України (протокол № 8 від 4 жовтня 2004 р.) та погоджено у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 1 від 25 січня 2005 р.).

Об'єкт дослідження – формування професійної компетентності студентів вищих навчальних закладів.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади та технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін.

Мета дослідження полягає в розробці інтегративної моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації та технології її практичної реалізації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін.

Гіпотеза дослідження базується на тому, що процес формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації буде успішним, якщо: інтегративну модель формування їхньої професійної компетентності побудувати на основі обґрунтованих теоретичних засад відповідно до особистісно орієнтованої парадигми освіти; технологію її практичної реалізації

зорієнтувати на усунення монодисциплінарного характеру професійної підготовки студентів шляхом впровадження інтегративно-диференційованого підходу до вивчення медико-біологічних дисциплін як фундаментальної складової фахової компетентності; у процесі медико-біологічної підготовки створити умови для формування професійно значущих особистісних якостей студентів, необхідних для продуктивної діяльності в системі „людина – людина”.

Реалізація поставленої мети та доведення гіпотези потребували розв’язання таких **завдань**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтувати теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації як представників соціономічних професій.

2. Дослідити практичний стан і виявити особливості організації професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, обґрунтувати роль медико-біологічних дисциплін у формуванні їхньої професійної компетентності.

3. Розробити інтегративну модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, визначити критерії, показники та рівні її сформованості.

4. Розробити технологію формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін, експериментально перевірити її ефективність.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять: теоретико-методологічні обґрунтування професійної освіти й прогнозування її розвитку (В. Андрущенко, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Ничкало т. ін.); принципи дидактики вищої школи (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, С. Вітвицька, С. Гончаренко, О. Мороз т. ін.); організаційно-педагогічні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації (М. Герцик, В. Кукса, Ю. Лянной, О. Міхеєнко, Л. Сущенко); психолого-педагогічні закономірності групової навчальної діяльності студентів (М. Артюшина, Т. Васильєва, І. Герасимчук, Н. Савельєва, О. Ярошенко т. ін.).

Для розв’язання поставлених завдань і перевірки гіпотези були використані такі **методи дослідження**: *теоретичні*: аналіз, синтез, класифікація, систематизація, узагальнення наукових даних, що дозволило дослідити сутність і структуру професійної компетентності представників соціономічних професій, встановити специфіку професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, обґрунтувати можливості групової навчальної діяльності як одного з оптимальних чинників формування їхньої професійної компетентності; *емпіричні*: обсерваційні (педагогічне спостереження за процесом професійної підготовки студентів), праксиметричні (вивчення та узагальнення досвіду професійної підготовки студентів, аналіз нормативно-правових документів); діагностичні (бесіди, анкетування, тестування, самооцінка, експертна оцінка), прогностичні (розробка інтегративної моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації та технології її практичної реалізації); констатувальний, пошуковий

і формувальний експерименти, за допомогою яких з'ясовано практичний стан медико-біологічної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, перевірено ефективність технології формування професійної компетентності студентів у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін; *статистичні*: кількісний та якісний аналіз емпіричних даних із використанням методів математичної статистики.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалось у три етапи.

На першому етапі (2001–2002 рр.) вивчено стан дослідженості проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у теоретичному аспекті та практичній діяльності вищих навчальних закладів; висунуто гіпотезу, сформульовано об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, проведено констатувальний експеримент.

На другому етапі (2002–2003 рр.) на підставі висновків, зроблених за результатами теоретичного аналізу літератури з проблеми дослідження та констатувального експерименту, розроблено та теоретично обґрунтовано інтегративну модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації та технологію її практичної реалізації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін, проведено апробацію запропонованої технології у пошуковому експерименті.

На третьому етапі (2003–2005 рр.) у формувальному експерименті перевірено ефективність розробленої технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін; кількісно та якісно проаналізовано одержані дані; сформульовано загальні висновки; літературно оформлено рукопис дисертації.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі факультету фізичного виховання Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Відкритого міжнародного університету розвитку людини „Україна” (м. Київ), його представництв і філій: Полтавського інституту економіки і права, Сумської філії, Луцького інституту розвитку людини. Усього на різних етапах педагогічного експерименту було задіяно 308 студентів спеціальності „Фізична реабілітація” та 37 викладачів. У формувальному експерименті брали участь 154 студенти.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* розроблено та науково обґрунтовано інтегративну модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, яка включає дві взаємопов'язані, ієрархічно залежні складові: модель професії фахівця з фізичної реабілітації та модель навчально-професійної підготовки студентів; розроблено технологію її реалізації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін, що побудована на дотриманні виявлених педагогічних умов (організаційної, аксіологічної, методичної); визначено критерії (пізнавально-змістовний, мотиваційний, рефлексивно-оцінний, операційно-діяльнісний, суспільно-професійний) та

показники професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, охарактеризовано рівні її сформованості (оптимальний, базовий, недостатній, критичний);

- *уточнено* сутність понять „професійна компетентність майбутніх фахівців з фізичної реабілітації”, „самооцінка навчально-професійної діяльності студентів”;

- *подальшого розвитку* дістала методика проведення лабораторно-практичних занять із дисциплін медико-біологічного циклу в умовах пролонгованого застосування групових форм навчальної діяльності.

Практичне значення результатів дослідження. Практичне застосування експериментальної технології у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін дозволило у статистично значущих межах підвищити рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, суттєво оптимізувало організаційно-методичну діяльність викладачів вищих навчальних закладів, де здійснювався формувальний експеримент.

Запропоновані методика інтегральної оцінки рівнів сформованості професійної компетентності та діагностичний інструментарій для її самооцінки студентами можуть бути використані з метою професіографічного моніторингу та коригування процесу професійної підготовки фахівців з фізичної реабілітації на всіх його етапах.

Матеріали дослідження можуть бути застосовані при укладанні навчально-методичних комплексів дисциплін медико-біологічного циклу для майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту.

Основні положення та **результати дослідження впроваджено** у систему професійної підготовки студентів факультету фізичного виховання Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (довідка № 6224/01-37/04 від 9.12.2005), студентів спеціальності „Фізична реабілітація” Відкритого міжнародного університету розвитку людини „Україна” (м. Київ) (довідка № 07-37/720 від 31.10.2005), Полтавського інституту економіки і права (довідка № 6-37/182 від 11.11.2005), Луцького інституту розвитку людини (довідка № 101 від 17.11.2005), Сумської філії університету „Україна” (довідка № 765 від 19.11.2005).

Вірогідність і надійність результатів дослідження забезпечена методологічним обґрунтуванням його основних концептуальних положень; застосуванням комплексу методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження; кількісним та якісним аналізом експериментальних даних; репрезентативністю вибірки; позитивними результатами експериментальної роботи.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом публікації праць, виступів автора на науково-практичних конференціях: *Міжнародних* – „Актуальні проблеми підготовки фахівців з фізичної реабілітації в XXI столітті” (Суми, 2003), „Науковий потенціал світу” (Дніпропетровськ, 2004), „Молодь в умовах нової соціальної перспективи” (Житомир, 2004),

„Конструктивні підходи в забезпеченні єдності навчально-виховного процесу фізичного виховання різних ланок освіти” (Полтава, 2004), „Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін в умовах моделювання освітнього середовища” (Полтава, 2004), „Болонський процес: модернізація змісту природничої педагогічної освіти” (Полтава, 2005), „Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами” (Київ, 2005); *Всеукраїнських* – „Сучасна хімія і вища школа” (Полтава, 2002), „Перспективи реформування предмета „Фізичне виховання” у ВНЗ України III–IV рівнів акредитації” (Полтава, 2004), „Демократичні процеси та демократична освіта – основи розвитку соборності в Україні” (Полтава, 2005), „Методологія сучасних наукових досліджень” (Харків, 2005).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено в 17 наукових працях автора, серед яких 6 статей у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 11 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (235 найменувань), 13 додатків на 14 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 211 сторінок, з них 176 основного тексту, який містить 32 таблиці, 16 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; визначено його об’єкт, предмет, мету, завдання; сформульовано гіпотезу; розкрито методологічні та теоретичні засади, наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи; викладено методи та основні етапи дослідження, відображено апробацію та впровадження одержаних результатів.

У першому розділі – **„Теоретичні основи формування професійної компетентності студентів вищих навчальних закладів”** – розкривається сутність основної дефініції дослідження „професійна компетентність”, здійснюється аналіз теоретичних засад формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації як представників соціономічних професій; обґрунтовуються можливості групової навчальної діяльності як одного з оптимальних чинників формування їхньої професійної компетентності.

Аналіз наукових джерел (В. Бодров, Г. Дворецька, В. Шадріков, Л. Ясюкова т. ін.) показав, що професійна компетентність фахівця соціономічної професії є інтегративним професійно особистісним утворенням, в якому внутрішні ресурси людини, її особистісні якості та здібності розглядаються як джерело та критерій ефективності професійної діяльності у системі „людина – людина”.

Специфіка професійної діяльності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації передбачає врахування особливостей міжособистісної взаємодії між усіма суб’єктами реабілітаційного процесу (Г. Бойко, В. Кукса, О. Міхеєнко, В. Мурза, В. Мухін, Л. Суценко т. ін.) та потребує спрямування

професійної підготовки студентів не лише на знаннєво-репродуктивний норматив, а й на досягнення ними високого рівня соціально-психологічної компетентності. У зв'язку з цим умовою формування професійної компетентності фахівців з фізичної реабілітації визнано групову навчальну діяльність студентів, що має значні потенційні можливості у плані їхньої підготовки до виконання професійних функцій у системі „людина – людина” (М. Артюшина, І. Герасимчук, Л. Марисова, Н. Савельєва, О. Ярошенко).

У другому розділі – „Експериментальне вивчення структури та рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації” – здійснено компонентний аналіз професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, обґрунтовано критерії, показники та рівні її сформованості; узагальнено практичний досвід професійної підготовки студентів, визначено місце і роль медико-біологічних дисциплін у цьому процесі; побудовано інтегративну модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації.

Професійна компетентність (ПК) фахівця з фізичної реабілітації представлена у вигляді функції $ПК=f(ПК_K, ПК_O, ПК_A)$ і розглядається як особистісно-професійна характеристика, що включає три компоненти: когнітивний ($ПК_K$) – професійні знання; операційно-процесуальний ($ПК_O$) – спеціальні фахові вміння та навички; аксіологічний ($ПК_A$) – інтеріоризовану систему професійних цінностей реабілітаційної діяльності, професійно значущі особистісні якості. Розкрито особливості взаємодії основних складових ПК фахівця з фізичної реабілітації у процесі вирішення різних задач діяльності (рис. 1).

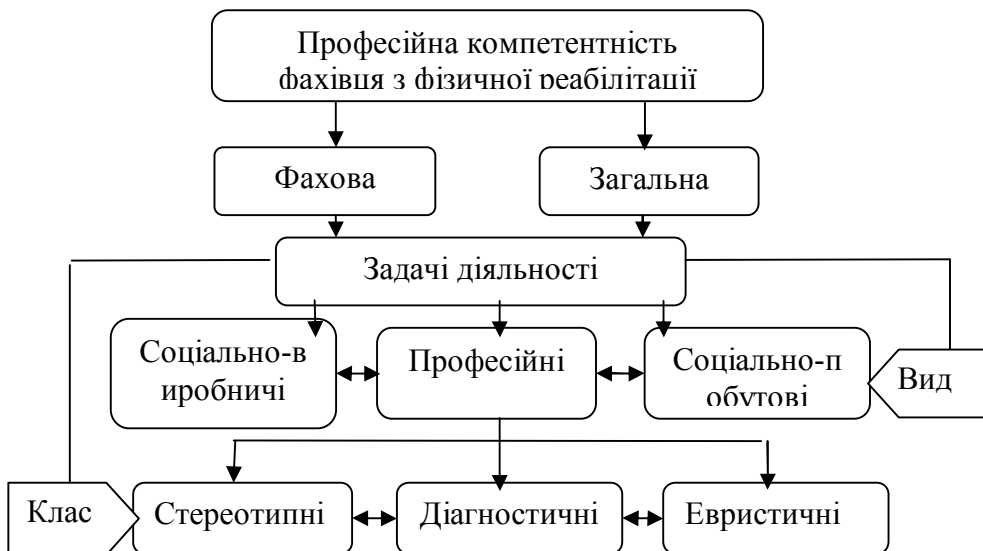

Рис. 1. Взаємодія складових професійної компетентності

фахівця з фізичної реабілітації у процесі вирішення різних задач діяльності

На основі особистісного та професіографічного підходів розроблено *інтегративну модель* формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, в основі якої

сконцентровано розгляд двох взаємопов'язаних, ієрархічно залежних складових: моделі професії фахівця з фізичної реабілітації та моделі навчально-професійної підготовки студентів (рис. 2).

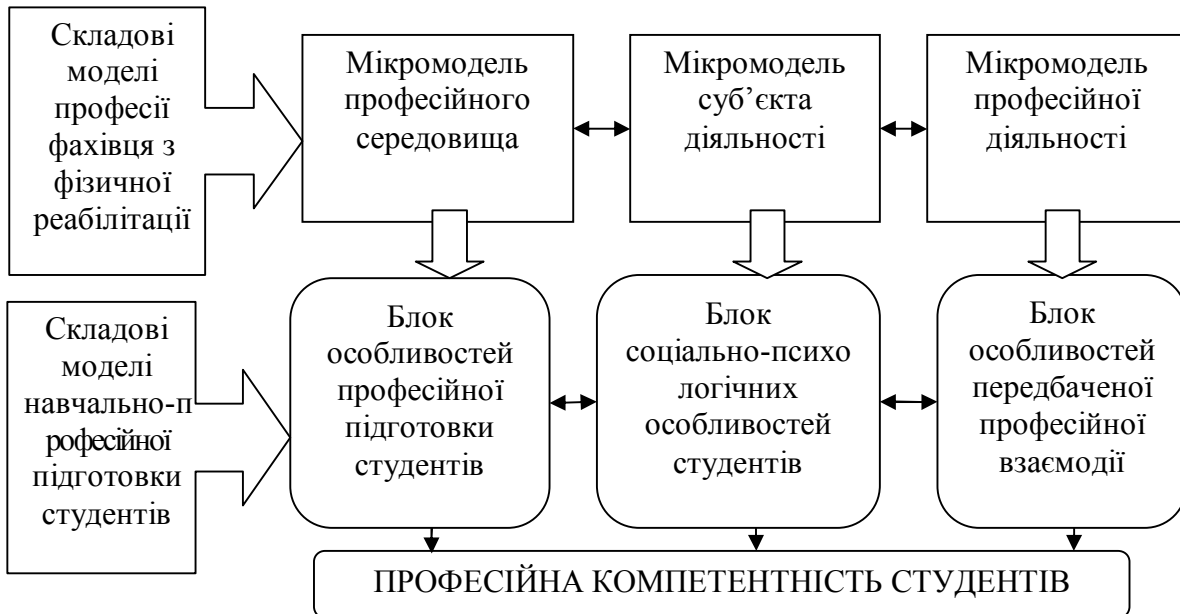

Рис. 2. Інтегративна модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації

Модель професії фахівця з фізичної реабілітації об'єднала: мікромодель професійного середовища, що включає об'єкт, суб'єкт, методи, засоби, процедури, умови, результат професійної діяльності фахівця; мікромодель реабілітолога як суб'єкта діяльності, що характеризує особистість фахівця як носія професійної Я-концепції; мікромодель професійної діяльності, що розкриває функціональний аспект різних видів професійної діяльності: реабілітаційної, фізкультурно-оздоровчої, профілактичної, рекреаційної, організаційної, психолого-педагогічної.

Модель навчально-професійної підготовки студентів включає: блок особливостей професійної підготовки (функціонально-технологічний), що розкриває мету, зміст, структуру, методи та засоби процесу формування професійної компетентності фахівців; блок соціально-психологічних особливостей студентів (особистісний) – характеризує професійно значущі особистісні якості, які підвищують ефективність виконання професійних функцій; блок передбаченої професійної взаємодії (адаптаційний) – розкриває особливості формування індивідуального стилю професійної діяльності.

Розроблена інтегративна модель дозволила охарактеризувати *критерії* та *показники* професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, що дають змогу спрогнозувати рівень їхньої конкурентоспроможності на сучасному ринку реабілітаційно-оздоровчих послуг. Показниками *пізнавально-змістовного критерію* виступають:

реальний рівень навченості студентів, якість і міцність засвоєння професійних знань. Показниками *мотиваційного критерію* є: рівень сформованості пізнавальних мотивів, мотивів досягнення успіху та самовдосконалення. *Рефлексивно-оцінний критерій* характеризують рівень самооцінки та домагань студентів. *Операційно-діяльнісний (критерій професійної взаємодії)* включає показники: рівень сформованості комунікативних та організаційних здібностей, характер особистісної спрямованості, ступінь виразності емпатії як основи компетентності у спілкуванні. Показниками *суспільно-професійного критерію* є: розуміння сутності та значущості реабілітаційної діяльності, рівень усвідомлення соціальної відповідальності за її якість і результат.

Визначені критерії та показники дозволили охарактеризувати чотири *рівні сформованості професійної компетентності* майбутніх фахівців з фізичної реабілітації: оптимальний (високий), базовий (достатній), недостатній (середній), критичний (низький).

Вивчення практичного стану організації професійної підготовки фахівців з фізичної реабілітації показало, що традиційні форми навчання з панівним положенням фронтальної та індивідуальної роботи студентів у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін не дозволяють сформувати належний рівень їхньої професійної компетентності, професійно значущих особистісних якостей. Застосування у констатувальному експерименті методики інтегральної оцінки рівнів сформованості професійної компетентності на основі обґрунтованого критеріально-рівневого підходу засвідчило, що здебільшого майбутні фахівці з фізичної реабілітації знаходилися на низькому (51,3%), середньому (45,45%) рівнях професійної компетентності; достатній рівень мали лише 3,25% студентів; високого рівня зафіксовано не було.

У третьому розділі – **„Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації”** – розроблено технологію формування професійної компетентності студентів у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін, визначено її сутність і структуру, охарактеризовано класифікаційні якісні ознаки, розкрито педагогічні умови реалізації; представлено організацію та хід педагогічного експерименту, проаналізовано його результати.

Розроблена експериментальна технологія, як система найбільш раціональних способів досягнення високого рівня професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, побудована на дотриманні таких педагогічних умов: організаційної – пролонговане застосування в процесі медико-біологічної підготовки групової навчальної діяльності студентів; аксіологічної – орієнтація студентів на самооцінку досягнутого рівня професійної компетентності; методичної – подолання монодисциплінарного характеру професійної підготовки завдяки реалізації інтегративно-диференційованого підходу до вивчення медико-біологічних дисциплін.

Реалізація першої педагогічної умови здійснювалась завдяки навчальній діяльності студентів у складі малих груп, що розглядаються як мікромоделі передбаченої професійної взаємодії суб'єктів реабілітації, чинник формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців.

Виконання другої педагогічної умови полягало у систематичному, наскрізному використанні процедур самооцінювання та взаємооцінювання студентами досягнутого рівня професійної компетентності, процесуального аспекту навчальної діяльності за розробленим діагностичним інструментарієм. Самооцінка навчально-професійної діяльності характеризується як уміння студента усвідомити межу власної професійної компетентності, спосіб саморефлексії у навчальному середовищі.

Забезпечення третьої педагогічної умови досягалось реалізацією інтегративно-диференційованого підходу до вивчення медико-біологічних дисциплін. Його сутність полягає у визнанні медико-біологічних знань фундаментальною основою теорії та практики фізичної реабілітації; посиленні інтеграції змісту медико-біологічних та інших професійно орієнтованих дисциплін; динамічному структуруванні та інтегруванні елементів медико-біологічних знань; диференціації медико-біологічної підготовки з урахуванням індивідуальних можливостей студентів.

Структурування медико-біологічних знань включає: виділення наскрізних понять та їх подальшу генералізацію у циклі професійно орієнтованих дисциплін; використання структурно-логічних схем як каркасної основи для запам'ятовування та відтворення навчального матеріалу студентом. Інтегрування знань полягає у визначенні логічних взаємозв'язків між базовими елементами медико-біологічних знань за рахунок горизонтальної та вертикальної інтеграції з матеріалом інших професійно орієнтованих дисциплін; використанні локальних і розширених проблемно-ситуаційних завдань. Диференційований підхід передбачає застосування різнорівневих тренувальних завдань (репродуктивних, продуктивних, творчих), таких активних методів навчання, як аукціон знань, створення „банку ідей”, ділові та імітаційні ігри, що моделюють професійні ситуації.

Логічне поєднання вказаних умов знайшло відображення у розробленій блок-схемі лабораторно-практичних занять із дисциплін медико-біологічного циклу в умовах пролонгованого застосування групових форм навчальної діяльності (рис. 3).

Рис. 3. Блок-схема лабораторно-практичних занять із медико-біологічних дисциплін в умовах групової навчальної діяльності

На заключному етапі формувального експерименту було проведено діагностичні зрізи з метою з'ясування ефективності формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін за розробленою у дослідженні технологією (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації (формувальний експеримент)

Рівень сформованості професійної компетентності	Експериментальні групи (n = 79)		Контрольні групи (n = 75)	
	Відносні частоти, f'_e та f'_k , %			
	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
оптимальний (високий)	0	24,1	0	6,7
базовий (достатній)	1,3	43	2,7	13,3
недостатній (середній)	46,8	21,5	46,7	45,3
критичний (низький)	51,9	11,4	50,6	34,7

Підсумковий аналіз експериментальних даних виявив суттєві позитивні зміни рівнів сформованості професійної компетентності студентів експериментальних груп у порівнянні з контрольними. Застосування χ^2 -критерію ($\chi^2_{\text{емп.}} > \chi^2_{\text{кр.}}$; $\chi^2_{\text{емп.}} = 139,66$; $\chi^2_{\text{кр.}} = 7,81$) засвідчило статистичну достовірність цих змін, що підтверджує ефективність розробленої технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено нове розв'язання проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін, яке одержало експериментальне підтвердження та дало підстави для таких **висновків**.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що професійна компетентність фахівців соціономічних професій характеризується як складний феномен, якому властивий взаємозв'язок об'єктивної професійної діяльності та суб'єктивно-особистісних можливостей фахівців.

Особливості професійної діяльності фахівців з фізичної реабілітації, як представників соціономічних професій, вимагають врахування їхніх особистісних якостей, що зумовлюють ефективність взаємодії в системі „людина – людина”. У зв'язку з цим проаналізовано соціально-психологічні та дидактичні можливості групової навчальної діяльності в аспекті формування професійної компетентності студентів. З'ясовано, що діяльність малих навчальних

груп оптимізує розвиток комунікативних, перцептивно-рефлексивних, організаційних здібностей майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, їхнє конструктивне входження у систему професійних міжособистісних відносин.

Дослідження практичного стану професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації засвідчило, що традиційні форми організації навчання з панівним положенням фронтальної та індивідуальної роботи студентів у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін не дозволяють сформувати належний рівень їхньої професійної компетентності, професійно значущих особистісних якостей.

Обґрунтовано місце і роль медико-біологічних дисциплін у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. Доведено, що вони забезпечують базову професіоналізацію студентів, зумовлюють органічне поєднання професійно орієнтованих дисциплін фізкультурно-спортивного та реабілітаційного спрямування в єдину цілісну систему знань, розкривають внутрішню логіку реабілітаційно-оздоровчої діяльності, забезпечують її фундаментальне підґрунтя.

Здійснено компонентний аналіз професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, охарактеризовано фахову та загальну компетентність як такі, що дозволяють успішно вирішувати професійні, соціально-виробничі та соціально-побутові задачі діяльності на різних рівнях складності: стереотипному, діагностичному та евристичному.

У ході дослідно-експериментальної роботи визначено критерії професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації (пізнавально-змістовний, мотиваційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний, суспільно-професійний), розкрито їх показники, запропоновано методику інтегральної оцінки рівнів сформованості професійної компетентності студентів: оптимального (високого), базового (достатнього), недостатнього (середнього), критичного (низького).

На засадах особистісного та професіографічного підходів розроблено інтегративну модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, яка включає дві взаємопов'язані, ієрархічно залежні складові: модель професії фахівця з фізичної реабілітації та модель навчально-професійної підготовки студентів. Перша складова об'єднала мікромоделі: професійного середовища, професійної діяльності, реабілітолога як суб'єкта діяльності, що характеризують особливості даного фаху. Друга складова включає функціонально-технологічний, адаптаційний та особистісний блоки, що розкривають специфіку професійної підготовки студентів та уможливають обґрунтування педагогічних умов ефективного формування їхньої професійної компетентності.

Розроблено технологію формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін, розкрито її сутність,

структуру, класифікаційні якісні ознаки, педагогічні умови реалізації, а саме: пролонговане застосування у процесі медико-біологічної підготовки групової навчальної діяльності студентів; їхнє спрямування на самооцінку досягнутого рівня професійної компетентності; подолання монодисциплінарного характеру професійної підготовки завдяки реалізації інтегративно-диференційованого підходу до вивчення медико-біологічних дисциплін.

Ефективність запропонованої технології доведена статистично достовірним підвищенням рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації експериментальних груп у порівнянні з контрольними ($\chi^2_{\text{емп.}} > \chi^2_{\text{кр.}}$; $\chi^2_{\text{емп.}} = 139,66$; $\chi^2_{\text{кр.}} = 7,81$).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективними напрямками подальшої роботи вбачаємо дослідження особливостей формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення дисциплін реабілітаційного та фізкультурно-спортивного циклів.

Основний зміст дисертації відображено у таких **публікаціях автора**:

1. Волошко Л.Б. Самооцінка як об'єкт психолого-педагогічних досліджень // Імідж сучасного педагога. – 2003. – № 7–8. – С. 104-106.

2. Волошко Л.Б. Професійна компетентність студентів як предмет психолого-педагогічного аналізу // Наука і сучасність: Зб. наук. пр. Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – Том 48. – С. 22-32.

3. Волошко Л.Б. Модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб. статей: Вип. 8. – Ч.1.– Ялта: РВВКГУ, 2005. – С. 85-91.

4. Волошко Л.Б. Роль медико-біологічних дисциплін у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації // Імідж сучасного педагога. – 2005. – № 3–4. – С. 104-107.

5. Волошко Л.Б. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в процесі медико-біологічної підготовки // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія за ред. Єрмакова С.С.– Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2005. – № 24. – С. 42-44.

6. Волошко Л.Б. Діагностика рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації // Імідж сучасного педагога. – 2005. – № 9–10. – С. 58-61.

7. Волошко Л.Б. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів спеціальності „Фізична реабілітація” під час вивчення дисципліни „Біохімія і біохімія спорту” // Сучасна хімія і вища школа: Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (14–16 жовтня 2002р.). – Полтава: ПДПУ, 2002. – С. 128-129.

8. Волошко Л.Б. Організаційно-методичні аспекти підготовки фахівців з фізичної реабілітації на базі Полтавського інституту економіки і права // Актуальні проблеми підготовки фахівців з фізичної реабілітації в XXI столітті: Матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції (22–24 травня 2003р.). – Суми: МакДен, 2003. – С. 77-79.

9. Волошко Л.Б. До проблеми формування адекватної самооцінки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації та фізичного виховання // Конструктивні підходи в забезпеченні єдності навчально-виховного процесу фізичного виховання різних ланок освіти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21–22 квітня 2004р.). – Полтава: ПДПУ, 2004. – С. 227-229.

10. Волошко Л.Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації засобами групового навчання // Перспективи реформування предмету „Фізичне виховання” у ВНЗ України III–IV рівнів акредитації: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (17–18 листопада 2004р.). – Полтава: ПДПУ, 2004. – С. 34-37.

11. Волошко Л.Б. Професійна компетентність майбутніх фахівців фізичної реабілітації: інструментарій оцінки та самооцінки // Науковий потенціал світу: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – Т. 38. – С. 26-27.

12. Волошко Л.Б. Навчальне спілкування в умовах групової роботи як фактор розвитку адекватної самооцінки студентів // Молодь в умовах нової соціальної перспективи: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (13–14 травня 2004р.). – Житомир, 2004. – С. 147-149.

13. Волошко Л.Б. Можливості групових форм навчальної діяльності як фактора формування адекватної самооцінки студентів вищих педагогічних закладів освіти // Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін в умовах моделювання освітнього середовища: Зб. наук. пр. Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 травня 2004р.). – Полтава: АСМІ, 2004. – С. 191-193.

14. Волошко Л.Б. Сучасні вимоги до професійної компетентності майбутніх фахівців у контексті проблеми входження України в Європейський освітній простір // Демократичні процеси та демократична освіта – основи розвитку соборності в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (22 січня 2005р.). – Полтава: АСМІ, 2005. – С. 358-360.

15. Волошко Л.Б. Дослідження динаміки професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації // Методологія сучасних наукових досліджень: Матеріали науково-практичної конференції молодих вчених (20 травня 2005р.). – Харків: ХНПУ, 2005. – С. 11.

16. Волошко Л.Б. Зміст науково-природничої підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в аспекті формування їх професійної компетентності // Болонський процес: модернізація змісту природничої педагогічної освіти: Зб. наук. пр. Міжнародної науково-практичної конференції (26–27 травня 2005р.). – Полтава: АСМІ, 2005. – С. 99-101.

17. Волошко Л.Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в процесі вивчення медико-біологічних дисциплін // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Тези доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (23–24 листопада 2005р.). – К.: Ун-т „Україна”, 2005. – С. 178-179.

АНОТАЦІЇ

Волошко Л.Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2006.

Дисертація присвячена проблемі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін. У результаті дослідження визначено структуру професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, обґрунтовано критерії, показники та рівні її сформованості; побудовано інтегративну модель формування професійної компетентності студентів; розкрито місце і роль медико-біологічних дисциплін у процесі підготовки фахівців з фізичної реабілітації.

Розроблено технологію формування професійної компетентності студентів у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін, розкрито її сутність, структуру, класифікаційні якісні ознаки, педагогічні умови реалізації: пролонговане застосування у процесі медико-біологічної підготовки групової навчальної діяльності студентів; їхнє спрямування на самооцінку досягнутого рівня професійної компетентності; подолання монодисциплінарного характеру професійної підготовки завдяки реалізації інтегративно-диференційованого підходу до вивчення медико-біологічних дисциплін.

Ключові слова: фізична реабілітація, фахівці з фізичної реабілітації, професійна компетентність, медико-біологічні дисципліни, технологія формування професійної компетентності.

Волошко Л.Б. Формирование профессиональной компетентности будущих специалистов по физической реабилитации в процессе изучения медико-биологических дисциплин. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2006.

Диссертация посвящена проблеме формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по физической реабилитации в процессе изучения медико-биологических

дисциплин. В работе раскрыта сущность основной дефиниции исследования “профессиональная компетентность специалистов”, проанализированы теоретические основы формирования профессиональной компетентности студентов высших учебных заведений, особенности профессиональной подготовки будущих специалистов по физической реабилитации как представителей социэкономических профессий, обоснованы возможности групповой учебной деятельности как одного из оптимальных факторов формирования их профессиональной компетентности.

Профессиональная компетентность специалиста по физической реабилитации рассматривается как интегральная профессионально-личностная характеристика, которая проявляется в специальных знаниях, умениях и практических навыках, профессионально значимых личностных качествах, определенной системной организации профессионального самосознания специалиста, что в совокупности обеспечивает успешное выполнение профессиональной деятельности в социально значимой сфере реабилитационно-оздоровительных услуг.

В структуре профессиональной компетентности специалиста по физической реабилитации выделены две составляющие: концептуальная и общая компетентность, которые определяют уровень профессиональной эрудиции, готовность студентов к основным видам профессиональной деятельности (реабилитационной, физкультурно-оздоровительной, профилактической, рекреационной, организационной, психолого-педагогической) на стереотипном, диагностическом и эвристическом уровнях сложности.

На основе личностного и профессиографического подходов разработана интегративная модель формирования профессиональной компетентности специалистов по физической реабилитации. Она включает две иерархически зависимые, взаимосвязанные составляющие: модель профессии специалиста по физической реабилитации и модель учебно-профессиональной подготовки студентов.

В диссертации раскрыта роль медико-биологических дисциплин в процессе формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по физической реабилитации. Доказано, что медико-биологические дисциплины имеют высокую профессиональную значимость, поскольку являются базисной основой для формирования междисциплинарных связей между профессионально ориентированными дисциплинами реабилитационного и физкультурно-спортивного циклов, раскрывают внутреннюю логику реализации целей и задач реабилитационной практики. Уровень профессиональной компетентности студентов определяется качеством медико-биологических знаний, которые обеспечивают их базовую профессиональную специализацию.

Разработанная интегративная модель позволила обосновать критерии профессиональной компетентности специалистов: познавательно-содержательный, мотивационный,

операционно-деятельностный (критерий профессионального взаимодействия), рефлексивно-оценочный, общественно-профессиональный. На их основе охарактеризованы четыре уровня профессиональной компетентности специалистов по физической реабилитации: оптимальный (высокий), базовый (достаточный), недостаточный (средний), критический (низкий).

Разработана и экспериментально апробирована технология формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по физической реабилитации. Педагогическими условиями ее реализации стали: систематическое использование в процессе изучения медико-биологических дисциплин групповой учебной деятельности студентов; ориентация студентов на самооценку достигнутого уровня профессиональной компетентности; преодоление монодисциплинарного характера профессиональной подготовки благодаря реализации интегративно-дифференцированного подхода к изучению медико-биологических дисциплин.

Ключевые слова: физическая реабилитация, специалисты по физической реабилитации, профессиональная компетентность, медико-биологические дисциплины, технология формирования профессиональной компетентности.

Voloshko L.B. The formation of would-be physical rehabilitation specialists' professional competence in the process of studying medicine- and biology-related subjects. – Manuscript.

The dissertation getting the grade of candidate of pedagogical sciences for speciality 13.00.04 – theory and methods of vocational training. – National M.P. Dragomanov Pedagogical University, Kyiv, 2006.

The dissertation is devoted to the problem of would-be physical rehabilitation specialists' professional competence in the process of studying medicine and biology-related subjects. The dissertation provides a well-structured pattern for developing would-be physical rehabilitation specialists' professional competence. In the course of research and fieldwork certain criteria and factors of professional competence of would-be physical rehabilitation specialists have been singled out and specified, which made it possible to characterize four levels of proficiency. Pedagogical technology of forming would-be physical rehabilitation specialists' professional competence in the process of mastering medicine- and biology-related subjects has been developed and experimentally approved. Pedagogical prerequisites of its implementation were: systematic group classroom activities; orientation of students to self-assessment of the level of proficiency achieved; overcoming of monodisciplinary professional training owing to integrative and differentiated approach to studying medicine- and biology-related subjects.

Key words: physical rehabilitation specialists, professional competence, medicine- and biology-related subjects, technology of forming professional competence.